

Taidemaalariitto ry
10.1.2011
Ari Aaltonen, VTM

Taidemaalariiton eläketutkimus 2010

1. Yhteenveto tuloksista

Taidemaalariiton jäsenistön keskuudessa tehty eläketutkimus pyrki selvittämään miten kuvataiteilijoiden eläketurva on karttunut Suomessa. Tutkimus tehtiin otanta- ja poikkileikkaustutkimuksena, ja sen avulla voitiin selvittää Taidemaalariiton jäsenkunnan tilanne lakisääteisessä eläketurvassa vuoden 2009 lopussa. Tämä Taidemaalariiton jäsenkuntaa koskeva eläketutkimus osoittaa selvästi seuraavia seikkoja:

1. Kuvataiteilijoiden lakisääteinen eläketurva on selvästi heikompi kuin työeläkkeensaajien eläketurva keskimäärin.
2. Kuvataiteilijoiden lakisääteinen eläketurva tulee tämän tutkimuksen valossa heikkenemään merkittävästi, kun 1960 ja tämän jälkeen syntyneet siirtyvät eläkkeelle. Elinaikakerroin heikentää entisestään näiden nuorempien ikäluokkien tilannetta.
3. Kuvataiteilijoiden eläketurva muodostuu tosiasiasa lähes yksinomaan yksityisellä ja julkisella sektorilla tehdystä, työsuhteeseen perustuvasta eläkkeestä, ei taiteellisesta toiminnasta/tulosta tai apurahoihin perustuvasta eläketurvasta.

2. Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymykset

Jäsenmäärältään (noin 1350 henkeä) Suomen suurimman ammattikuvataiteilijoiden järjestön, Taidemaalariiton, hallitus päätti huhtikuussa 2010 selvittää jäsenkuntansa tilanteen lakisääteisen eläketurvan osalta. Lakisääteisellä eläketurvalla tarkoitetaan yksityisen sektorin työeläkkeitä: TyEL, MEL, YEL ja MYEL sekä julkisen sektorin työeläkkeitä: KuEL, VaEL, KiEL sekä eräitä muita eläkkeitä, kuten Kansaneläkelaitoksen toimihenkilöiden eläkkeitä. Vapaaehtoiset eläkemaksut ja -turva jätettiin selvityksen ulkopuolelle.

Eriyisenä mielenkiinnon kohteena olivat karttuneiden eläkkeiden suuruus ja rakenne. Lisäksi tarkasteltiin karttuneiden eläkkeiden valossa eläke-ennustetta, mikäli taiteilija siirtyy eläkkeelle joko 63- tai 65-vuotiaana. Näin haluttiin verrata kuvataiteilijoiden tilannetta muihin eläkkeensaajiin. Tämä eläke-ennuste tehtiin otoksen suuruuden mahdollistamana kolmelle eri ikäryhmille sekä erikseen miehille ja naisille.

3. Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimuksessa selvitettiin valtakirjan avulla 52 taiteilijan lakisääteisen eläketurvan karttumisen Eläketurvakeskuksesta (ETK), Kuntien eläkevakuutuksesta (Keva), Valtiokonttorista ja Kansaneläkelaitoksesta (Kela) vuoden 2009 loppuun saakka. Näiden eläkelaitosten rekistereihin perustuvien eläkeotteiden avulla saadaan luotettava ja ajantasainen tieto lakisääteisestä eläketurvasta.

Taidemaalariiliiton jäsenkunnan suuruuden vuoksi tutkimusmenetelmäksi valittiin systemaattinen otanta. Otokseen arvottiin satunnaisesti 5 % jäsenkunnasta (67 henkilöä), eli joka 20. jäsen jäsenrekisteristä. Käytännössä otokseen kuuluville taidemaalareille lähetettiin toukokuussa 2010 valtakirjapyyntö palautuskuorineen, jotta Taidemaalariilitto voi selvittää lakisääteisen eläketurvan eläkelaitoksista kuvataiteilijan puolesta. Vastausprosenttia pyrittiin saamaan mahdollisimman korkeaksi lähettämällä muistutuskirje kesäkuun lopulla ja elokuussa kaikille vastaamatta jättäneille vielä soitettiin puhelimitse Taidemaalariiliiton toimistolta asiasta muistuttamiseksi.

Lopulta syyskuussa 2010 tutkimuksen vastausprosentti oli erinomainen, 78%, ja valtakirjapyynnot lähetettiin em. eläkelaitoksiin. Korkean vastausprosentin vuoksi tutkimus antaa luotettavaa tietoa taidemaalareiden eläketurvasta. Lisäksi vastausprosentti oli korkea kaikissa ikäryhmissä. Otos vastasi hyvin Taidemaalariiliiton koko jäsenistön ikä-, sukupuoli- ja asuinpaikkajakaumaa. Eläkelaitosten toimittaman aineiston perusteella otoksessa ei ollut yhtään henkilöä, joka olisi selvästi poikennut muista otoksen henkilöistä, joten tämäkin seikka tukee tulosten luotettavuutta.

Tutkimuksen suurimmat aineistoon liittyvät ongelmat johtuivat siitä, että Valtiokonttori ei kyennyt tuottamaan/laskemaan karttuneita eläkkeitä (VaEL) valtion työsuhteista. Tämä johtui siitä, että näiden eläkkeiden hoitamista oltiin juuri samaan aikaan siirtämässä Kuntien eläkevakuutukseen ja henkilökunnan resurssit olivat rajalliset. Nämä valtion eläkkeet jouduttiin arvioimaan/laskemaan valtion palvelusrekisteriotteiden avulla, jotka olivat käytettävissä. Toinen ongelma liittyi jo eläkkeellä olevien taiteilijoiden tietoihin. Koska näitä tietoja ei ollut käytettävissä, tutkimus jouduttiin rajaamaan yksinomaan niihin taiteilijoihin, jotka ovat edelleen työelämässä. Toisaalta tämä ei haitannut, sillä tutkimuksen kohteena oli nimenomaan työikäisten kuvataiteilijoiden eläketurvan karttuminen.

4. Aineiston analyysi ja tuloksia

Tutkimuksessa selvitettiin kuvataiteilijoiden koko lakisääteinen eläketurva. Koska eläketurva muodostuu usean eli eläkelain kautta, eri eläkkeen lähteet yhdistettiin seuraaviin kokonaisuuksiin:

1. Yksityisistä työsuhteista (TyEL, MEL),
2. Julkisista työsuhteista (KuEL, VaEL, KiEL, Kelan toimihenkilö, ym.),
3. Yrittäjätoiminnasta (YEL) ja
4. Apurahoista (MYEL)

Otos jaettiin lisäksi kolmeen ryhmään havainnollistamaan eri ikäryhmien tilannetta. Nämä ryhmät olivat:

1. 1970 ja myöhemmin syntyneet
2. 1960 – 1969 syntyneet ja
3. 1959 ja aiemmin syntyneet

Taulukko 1. Kuvataiteilijoiden karttuneiden lakisääteisten eläkkeiden rakenne ikäryhmittäin

%-osuudet	yksityinen työsuhde	julkinen työsuhde	apurahat	yrittäjä- toiminta	yhteensä
Kaikki	46,0	38,7	5,4	9,9	100,0
1970 ja jälkeen	56,5	29,0	11,0	3,5	100,0
1960-1969	58,1	34,9	1,1	5,9	100,0
1959 ja ennen	22,8	53,9	2,0	21,3	100,0

Taulukosta 1. voidaan todeta, että valtaosa kuvataiteilijoiden eläketurvasta muodostuu yksityisistä ja julkisista työsuhteista. Taiteellisesta toiminnasta/teosmyynnistä karttunut eläketurva ilmenee sarakkeesta yrittäjätoiminta. Sen osuus on käytännössä olematon lukuun ottamatta vanhinta ikäryhmää (ennen 1960 syntyneet). Apurahojen merkitys on tätäkin vähäisempi ja osoittaa, että vain runsaat 5 prosenttia taidemaalareiden tuloista ja eläkekertymästä muodostuu niistä. Kokonaisuutena taiteellisen työn merkitys (apurahat ja yrittäjätoiminta) eläkkeen karttumisessa on kuvataiteilijoille Suomessa vähäinen.

Karttuneiden eläkkeiden perusteella tehtiin ennuste eläkkeestä, kun taiteilija aikanaan siirtyy eläkkeelle. Tämä laskenta tehtiin olettaen, että työskentely jatkuu a) 63-vuotiaaksi tai b) 65-vuotiaaksi. Eläkkeen ennustamisessa käytettiin pohjana kuvataiteilijan koko työhistoriaa. Ennusteen oletuksena on, että taiteilijan tulot ja eläke karttavat eläkkeelle siirtymiseen asti samalla vauhdilla kuin se on karttunut vuoden 2009 loppuun saakka. Ennuste perustuu siis jo karttuneeseen eläkkeeseen ja ennusteeseen vuoden 2009 jälkeisestä karttumasta aina eläkkeelle siirtymiseen asti. Luonnollisesti ennusteessa huomioidaan nykyisen lainsäädännön mukainen eläkekarttuman muutos/kasvu 53-vuotiaana (1,5% -> 1,9%) ja uudelleen 63-vuotiaana (1,9% -> 4,5%). Lisäksi ennuste on tehty erikseen sekä ilman elinaikakertoimen vaikutusta että se huomioiden. Ennusteessa ei ole huomioitu kansaneläkettä (takueläkettä) eikä siten sen yhteensovittamista työeläkkeen kanssa. Ennusteessa halutaan siis tarkastella nimenomaan lakisääteistä eläketurvaa ennen mahdollista yhteensovittamista.

Eläke-ennusteessa ei ole huomioitu reaali-palkkojen nousua tulevaisuudessa. Tämä on perusteltua, koska tässä tutkimuksessa ei pyritä ennustamaan sitä, mikä on bkt:n kasvu ja elintaso tulevaisuuden Suomessa. Lisäksi ennustetun eläkkeen suuruuden vertailu tehdään tämän hetken keskimääriisiin eläkkeisiin ja takueläkkeeseen, jolloin tulevaisuuden reaali-palkkaa ei tulisikaan lisätä kuvataiteilijan ennustettuun eläkkeeseen vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi. Laskenta ja vertailukelpoisuus ovat näin neutraalit myös historiallisen ja tulevan elinkustannusten nousun (inflaation) suhteen.

Taulukko 2. Kuvataiteilijan eläke-ennuste ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan, eur/kk

Eur/kk	Elinaikakerroin huomioiden		Ilman elinaikakertoimen vaikutusta	
	Eläkkeelle		Eläkkeelle	
	63-v	65-v	63-v	65-v
Kaikki	563	602	611	654
1970 ja jälkeen	375	400	439	469
1960-1969	392	419	437	467
1959 ja ennen	938	1005	971	1040
Miehet	409	437	439	470
Naiset	682	729	747	799

Kuvataiteilijoiden karttunut eläke ja (em. tavalla) arvioitu tuleva karttuma on huomattavan vähäinen: Elinaikakerroin huomioiden vain 563 euroa kuukaudessa, jos eläkeikä on 63 vuotta ja 602 euroa, jos eläkeikä on 65 vuotta. Tämä ei yllä edes takuueläkkeen, 685 euroa kuukaudessa vuoden 2010 indeksitasossa, suuruiseksi. Vastaavasti vuonna 2008 koko Suomessa omaan työuraan perustuvalle eläkkeelle siirtyneiden 63 vuotta täyttäneiden keskimääräinen eläke oli 1604 euroa kuukaudessa, eli lähes kolminkertainen kuvataiteilijoihin verrattuna. Koko maan yksityisen ja julkisen sektorin eläkkeissä ei ollut suurta eroa. (Lähde Suomen virallinen tilasto / Sosiaaliturva 2010: Suomen työeläkkeensaajat ja vakuutetut 2008, Helsinki 2010).

Huomionarvoista on se, että nuoremmilla ikäluokilla, 1960 ja sen jälkeen syntyneillä edellä kuvatulla tavalla ennustettu lakisääteinen eläke on selvästi keskimääräistä vähäisempi (375 eur/kk ja 392 eur/kk) kuin kuvataiteilijoilla keskimäärin. Eli jos tällä hetkellä yli 50 vuotta täyttäneiden kuvataiteilijoiden odotettavissa oleva lakisääteinen eläketurva on vielä siedettävällä tasolla, nuoremmilla ikäluokilla tilanne on lähes lohduton. Elinaikakerroin heikentää nuorempien ikäluokkien tilannetta edelleen verrattuna tilanteeseen ennen elinaikakertoimen käyttöönottoa.

Naisten ennustettu lakisääteinen eläke on selvästi parempi kuin miesten. Osittain tätä selittää ennustemenetelmä, joka ottaa huomioon koko työuran ennustetta laskettaessa. Otoksessa oli selvästi enemmän naisia (verrattuna miehiin), joilla oli vakituiseen työsuhteeseen perustunut työura ennen ryhtymistä kuvataiteilijaksi. Kaiken kaikkiaan koko työuran huomioiminen ennustetta tehtäessä ennemminkin yliarvioi kuin aliarvioi kuvataiteilijoiden eläkkeen suuruutta.

Taulukossa 3. on verrattu kuvataiteilijoiden ennustettua eläkettä suhteessa keskimääräiseen työeläkkeeseen Suomessa, mikäli eläkkeelle siirrytään joko 63- tai 65-vuotiaana. Varsinkin nuorempien ikäluokkien eläkkeet jäävät huomattavan vähäisiksi verrattuna keskimääräiseen työeläkkeeseen Suomessa, vaikka kuvataiteilija työskentelisi 65-vuotiaaksi.

Taulukko 3. Kuvataiteilijan eläke suhteessa keskimääräiseen työeläkkeeseen Suomessa

%-osuus	Eläkkeelle 63-v	Eläkkeelle 65-v
Kaikki	35,1	37,5
1970 ja jälkeen	23,4	24,9
1960-1969	24,4	26,1
1959 ja ennen	58,5	62,7

Lopuksi voidaan tarkastella kuvataiteilijoiden ennustettua eläkettä euromääräisenä sen eri osista koostuvan rakenteen näkökulmasta. Taulukkoon 4. on laskettu ikäryhmittäin kuvataiteilijoiden ennustettu eläke (perustuen taulukkoon 2.) eläkkeen lähteen mukaan jaoteltuna, elinaikakerroin huomioiden, jos he jäävät eläkkeelle 63-vuotiaana.

Taulukko 4. 63-vuotiaana eläkkeelle jäävän kuvataiteilijan eläkkeen rakenne, eur/kk

eur/kk	yksityinen työsuhde	julkinen työsuhde	apurahat	yrittäjä- toiminta	yhteensä
Kaikki	217	245	24	77	563
1970 ja jälkeen	212	109	41	13	375
1960-1969	228	137	4	23	392
1959 ja ennen	214	505	19	200	938

5. Lopuksi

Kuvataiteilijoiden lakisääteinen eläketurva on selvästi heikompi kuin työeläkkeensaajien eläketurva keskimäärin. Kuvataiteilijoiden lakisääteinen eläketurva tulee tämän tutkimuksen valossa heikkenemään merkittävästi, kun 1960 ja tämän jälkeen syntyneet siirtyvät eläkkeelle. Elinaikakerroin heikentää entisestään näiden nuorempien ikäluokkien tilannetta.

Kuvataiteilijoiden eläketurva muodostuu tosiasiaassa lähes yksinomaan yksityisellä ja julkisella sektorilla tehdystä, työsuhteeseen perustuvasta eläkkeestä, ei taiteellisesta toiminnasta/tulosta tai apurahoihin perustuvasta eläketurvasta. Erityisen huomionarvoista tämä on YEL:n mukaisen eläkekarttuman osalta, sillä vaikka yrittäjäeläkejärjestelmä on ollut voimassa 1970-luvulta lähtien, ovat kuvataiteilijoiden nämä eläkekarttumukset minimaaliset. Voidaan perustellusti sanoa, että YEL ei sovellu kuvataiteilijoille.

Ennustettujen eläkkeiden alhainen taso saattaa kertoa myös kuvataiteilijan koko työuran kestävästä kannustinloukusta eläkkeiden suhteen. Jos jo nuoreholla iällä kuvataiteilijalle muodostuu kuva siitä, että todennäköisesti tuleva lakisääteinen eläke ei yllä edes takuueläkkeen (kansaneläkkeen) suuruiseksi, eläkettä ei nykyjärjestelmässä kannata edes yrittää kartuttaa. Näin erityisesti YEL:n osalta, joka perustuu kuvataiteilijan omaan ilmoitukseen yrittäjätulosta (teosmyynnistä).

Nykyisessä, hajallaan olevassa järjestelmässä taiteilijan on käytännössä mahdotonta saada mistään yhdestä eläkelaitoksesta riittävän laadukasta palvelua ja opastusta edes lakisääteisen eläketurvan koko kirjosta. Hallitakseen, ja kyetäkseen hahmottamaan tulevan eläketurvansa muodostumisen kuvataiteilijan tulee tuntee poikkeuksellisen hyvin monimutkainen eläkejärjestelmämme jo nuorella iällä. Koska nykyjärjestelmä on monimutkainen ja vaikeasti hahmotettava kuvataiteilijan näkökulmasta, olisi tärkeää, että kuvataiteilija voisi asioida pääsääntöisesti yhden tai kahden toimijan (eläkelaitoksen) kautta. Samalla voitaisiin koota kattava palvelutarjonta/neuvontapalvelut lakisääteisen eläketurvan osalta nimenomaan kuvataiteilijoita varten. Nykyinen, useaan eläkelaitokseen ja eläkelakiin perustuva järjestelmä ei kannusta eläkelaitoksia huomioimaan millään tavalla taiteilijoiden erityistarpeita, neuvontaa yms.